

Ірина МАСЛІКОВА

*Доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри етики, естетики та культурології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Київ, Україна
i.i.maslikova@gmail.com*

ЦІННІСНИЙ ВИМІР АКАДЕМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: КУЛЬТУРНА МІСІЯ УНІВЕРСИТЕТУ

В останні десятиліття тривають активні суспільні дискусії навколо цілей та призначення сучасних університетів, в яких вищу освіту критикують за здійснення непотрібних суспільству досліджень, відірваність від практики, як наслідок, нецільове використання бюджетних коштів. Представники академічної спільноти на захист своєї діяльності або виправдовуються в риториці «засівання розумного, доброго, вічного» та «пошуку істини», або апелюють до своїх внесків в розвиток економіки та зростання ВВП завдяки здійсненим науковим дослідженням.

Із 80-х років ХХ ст. організація освітнього процесу по моделі бізнес-корпорацій постає елементом адміністративної політики, яка підтримується урядами європейських країн. Університети активніше почали реагувати на коливання ринків праці, зміни в уподобаннях споживачів освітніх послуг, політичну кон'юнктуру та в громадську думку. Від університетів очікується конкурентоспроможність та економічна ефективність. Проте такі спроби трансформації системи вищої освіти наражаються на критику з боку інтелектуалів.

Підсумок дискусії навколо цілей та призначення сучасних університетів дозволяє зафіксувати основні висхідні положення. По-перше, основні цілі університету мають відповідати вимогам часу та артикулюватися в суспільних дискусіях, вони не можуть визначатися один раз і навічно. По-друге, сучасні університети покликані слугувати різним цілям - як інструментальним, так і таким, що виходять за межі економічної доцільності. По-третє, варто чіткіше артикулювати культурні цілі університету та критично осмислювати проблеми, які можуть заважати реалізації місії університету.

Такі положення конкретизуються питаннями: як поєднувати різнопланові – інструментальні та культуротворчі, неекономічні цілі університету; в чому власне полягають такі неінструментальні цілі, на яких самодостатніх цінностях вони базуються; які саме культурні та загальнолюдські цінності повинен утверджувати університет; носіями яких якостей окрім їх високої професійної кваліфікації та

конкурентоспроможності будуть випускники університету та повинні бути всі учасники освітнього процесу?

Власне ці питання фіксують потребу в артикуляції ціннісного виміру університету та його місії, яка полягає не лише в збереженні, трансляції та продукуванні знання, але й в розвитку культури громадянськості, яка дозволяє у взаємодії між всіма членами академічної спільноти готувати до суспільного життя самостійних, критично мислячих та відповідальних громадян і професіоналів.

Конкретизація фундаментальної мети окремого університету та його базових і ціннісно-орієнтаційних цінностей може відбуватися двома шляхами – top-down або bottom-up. Перший шлях передбачає наявність зафіксованого в нормативних документах університету чіткого базового набору цінностей, а від адміністрації очікується розробка конкретних управлінських рішень щодо їх реалізації в освітньому процесі. Другий шлях є ініціативою знизу вгору, коли всі учасники освітнього процесу визначають цінності на ґрунті особистісного переживання своєї причетності до університетського простору, усвідомлення спільної долі всіх членів університетської спільноти. Артикуляція таких цінностей відбувається в різнопланових дискусіях (круглі столи, панельні дискусії, інтерактивні зустрічі тощо) між всіма учасниками освітнього процесу.

Дискусії можуть стартувати від цінностей, закріплених в Бухарестській Декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні: гідність, недоторканність та недискримінація особистості; академічна доброчесність, яка базується на цінностях чесності, взаємної довіри, справедливості, поваги, відповідальності та сміливості діяти згідно з ними; академічна автономія, інтелектуальна свобода та вільний обмін ідеями та думками; розвиток знань, доступність освіти та вдосконалення її якості; участь в спільних справах та активна громадянська позиція, невпинне вдосконалення; колегіальне прийняття рішень та управління на всіх інституційних рівнях академічної діяльності [1].

Такий базовий набір цінностей закладає фундамент для достеменного освітнього процесу: викладачі здійснюють чесні дослідження та чесно навчають студентів в умовах взаємної довіри та поваги; студенти чесно та відповідально навчаються і демонструють здобуті знання та навички; викладачі чесно і справедливо оцінюють результати навчання студентів; університет засвідчує знання та навички студента та надає освітню кваліфікацію; суспільство отримує доброчесних громадян та професіоналів. На всіх етапах виникають певні спокуси щодо

недотримання зобов'язань, створюються умови для академічної недоброчесної як з боку студентів, так і з боку викладачів, тому й потрібна сміливість діяти згідно з зазначеними цінностями.

Спільне обговорення цінностей та позитивних якостей всіх членів університетської спільноти дозволить усвідомити можливості всіх учасників освітнього процесу впливати на реалізацію місії університету; побачити перспективи власного вдосконалення, саморозвитку і самореалізації здобувачів, викладачів та адміністрації; визначити шляхи розвитку академічної культури та культури якості загалом.

Перспективними напрямками імплементації цінностей в університетській спільноті є постійна підтримка комунікативного простору для проведення широких дискусій між всіма членами університетської спільноти навколо питань проблем реалізації цінностей університету, зовнішніх та внутрішніх загроз; постійна інформаційна робота з абітурієнтами, здобувачами, випускниками; проведення регулярних добродійних, волонтерських, культурних, спортивних заходів, в яких відбувається об'єднання всіх учасників освітнього процесу – викладачів, здобувачів, представників адміністрації та навчально-допоміжного персоналу; впровадження в освітній процес навчальних модулів, пов'язаних з культурною місією університету, етичними проблемами академічної та наукової діяльності, академічної добродійності тощо.

Прикладами дисциплін, які можуть інкорпорувати в себе зазначену проблематику, можуть бути обов'язкові дисципліни, які викладаються на всіх бакалаврських і магістерських програмах Київського національного університету імені Тараса Шевченка, є «Вступ до університетських студій», «Професійна та корпоративна етика», «Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності».

«Вступ до університетських студій» може містити теми, що пов'язані з історією становлення університетів в соціокультурному контексті: історичні форми університету як професійної корпорації та інституту національної держави в контексті цивілізаційних змін; роль інтелектуалів в сучасному житті та перед викликами політичної та економічної практик; роль гуманітарних наук у формуванні soft-skills, засади академічної добродійності, аналіз кейсів порушення академічної добродійності.

«Професійна та корпоративна етика» може містити теми, пов'язані з основами корпоративної культури університету, зокрема принципами, нормами, процедурами, заходами, іміджем університету та учасників університетської спільноти, брандом університету; аналізом кейсів із

функціонування академічної спільноти, в яких актуалізуються питання автономії університету, автономії викладача, автономії здобувачів, автономії досліджень, визначення критеріїв справедливості, зокрема справедливості оцінювання результатів навчання та наукових і професійних досягнень, рівності доступу до освітньо-наукового процесу, необхідних ресурсів та належного фінансування тощо, перспектив соціального партнерства.

«Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності» може містити тематики, що включають аналіз кейсів, пов'язаних із етичними засадами наукової діяльності, а саме етичної оцінки науки, етичної оцінки пізнавальної діяльності, соціальною відповідальністю науки та етичних наслідків наукових досліджень, негативних ефектів наукових досліджень, етичною саморегуляцією наукової діяльності; поясненням засад академічної доброчесності в науковій діяльності, а саме вимогами академічної доброчесності для науково-педагогічних та наукових працівників університету, видами академічної відповідальності у разі встановлення факту порушення академічної доброчесності науково-педагогічними та науковими працівниками університету, перевіркою наукових робіт щодо додержання принципів академічної доброчесності.

Зазначені заходи дозволять здійснювати самоідентифікацію членів університетської спільноти на тлі усвідомлення всіх взаємозалежностей учасників освітнього процесу. І це може постати потужним мотивуючим чинником до участі в комплексній та складній спільній діяльності та в спільних проєктах заради основної культурної місії університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region
[https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/Bucharest%20Declaration%20\(2004\).pdf](https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/Bucharest%20Declaration%20(2004).pdf)